

Co tegna la Svizra ensemen?

In istoricher universitar respunda

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Adina puspè cumpara tar l'Universitad da Friburg in magazin biling cun il num latin «Universitas». La Posta ha gist distribui il numer 04-2017/18 intitulà: «Erwachsenenfragen. Sauriez-vous répondre?»** Dudesch personalitads da l'universitad han fatg dumondas, collegas han respundi tenor lur enconuschentschas, l'universitad ha edì dumondas e respostas – quatter franzosas ed otg tudestgas. Il politolog Nicolas Hayoz, expert davart l'Europa da l'ost, s'occupa cun pajais ch'han per gronda part mingamai ina lingua dominante; el fa la dumonda: «Was hält die Schweiz zusammen?» El constatescha en sia universitad bilingua che la Svizra cun sias quatter cuminanzas linguisticas cuntradi lezza norma da noss continent. Tgi che respunda a Hayoz en «Universitas» è Damir Skenderovic (damir.skenderovic@unifr.ch), docent d'istorgia contemporanea (pp. 27-28): «El s'interessa cunzunt per ils stadi naziunals, numnadamain per ils process d'identificaziun, limitaziun e determinaziun.» Skenderovic scriva: «La Svizra n'è betg in'insla, mabain in product casual da l'istorgia.

Quai che la tegna ensemen n'è ni ina lingua, ni ina cultura, ni ina religiun, gnanca la geografia. Adina puspè naschan anguschas che la Svizra giaja en tocs, ch'ins sa dasdia ina damaun e che la Svizra n'exista betg pli. Quai na succeda

betg, e quai grazia ad almain tschintg facturs.»

Ils agens mitus

«La Svizra d'oz è in'invenziun dal 19avel tschientaner (...). Pir lura è naschida l'idea da la Svizra sco naziun, cun ina constituziun cuminaivla, ina regenza cuminaivla, valurs normativas ed istorgias cuminaivlas. La bindera è vegnida pir lura in simbol d'identificaziun; naschidas èn pir lura societads patrioticas da gimnastica e da tiradurs, chors e gruppas patrioticas da costums (...). Noss mitus fan ora la moda e maniera co che nus sezs ans preschaintain. Insaquants constattan – per exempel che nus hajan gugent la punctualitad u ch'ins fabritgeschia qua products d'auta valur. Auters mitus èn dubius u sbagliads:

- Che nus 'pli baud' sajan tuts stads purs (e las citads?),
- che nus derivian da loschs Helvets (Caesar als ha impedids d'emigrar);
- ch'i haja dà pli baud damain migraziuns (sbaglià),
- che nus hajan gè pauc da far cun l'ester (nus eran ina part dal [Sontg Imperi roman] fin 1648).»

Birocrazia e disas culturalas

Skenderovic definescha la birocrazia il segund factur che tegna ensemen il pajais: «Ella procura mintga di per l'andament da la Svizra. Lezza è in project administrativ e s'exprima en paragrafs che pro-

tegian da la canera, en la gulivaziun federala (...) euv. L'apparat administrativ (...) ordaina il mintgadi e disciplinescha l'uman. En il 19avel tschientaner ha el procurà per ina valuta unitara, per la medema ura da Müstair fin a Genevra, per las medemas leschas dapertut. La birocrazia procura per ils mecanissem d'utilizaziun tranter giuventegna e gliud veglia, tranter umans ritgs e paupers e tranter las differentas parts dal pajais (...). Administraziuns porschan la cuntinuitad maximala. Cun auters plets pon ins dir che la birocrazia ha sviluppà la naziun da voluntad ad ina naziun da disa.» Quai fa endament paginas genialas da Herbert Lüthy (1918–2002) en ses essai: «Frankreichs Uhren gehen anders» (NZZ libro, Turitg 2002). Il terz factur da Skenderovic è la disa culturala: «L'acziun quotidiana stgaffescha la Svizra: Ins observa il diever planisà da la maschina da lavar en il bloc d'abitaziuns, ins brassa l'emprim d'avust, ins elegia e vuscha, (...) ins via gia gugent cun il traffic public (...) euv. Nossas disas culturalas ans dattan il sentiment d'esser 'a chasa'.»

Economia e success

Il quart factur da Skenderovic tuna uschia: «La Svizra è in product, ina marca (...). Cun la crusch svizra pon ins vender meglier e pli char che senza (...). La Svizra survegn a l'ester pli che la mesadad da ses gudogns, betg mo cun tschigulata e chaschiel, mabain era cun café, pe-

trolri criv e diamants (...). Ses bainstar deriva da ses gronds success economics.» Ma il success d'in pajais al distingua da tgi che na participescha betg a ses success. Il tschintgavel factur da la coesiun svizra, pia da ses spierts da cuminanza tenor Skenderovic, ha num «tschels e tschellas». Lezza regla simpla vala era per l'Europa. Tgi che vul vegnir da l'Asia u da l'Africa a star e lavurar en Europa vul sa participar da ses success economics. Quai è il motiv bain chapibel da quai ch'ins numna oz la crisa da la migraziun. Skenderovic analysescha mo ils success da la Svizra e lur effects geopolitics. In pajais sto sa distanziar da tschels. Co sa distanziescha la Svizra da tschels pajais? «Tgi fa part da la Svizra? Il stadi liberal da 1848 discriminava las femnas, ils gidieus ed ils catolics, pia la maioritad da la populaziun.» Skenderovic enconuscha il passà da sia universitad, fundada 1889, e chapescha il giavisch d'umans sco Caspar Decurtins (1855–1916) ed il politicher friburgais Georges Python (1856–1927) da metter ad ir in' universitad catolica en Svizra. El scriva: «Tgi dastga eleger e vuschar (...)? Oz viva ina quarta part da la populaziun en Svizra senza dretg da burgais(a). Questa glista [da tschintg facturs] n'è betg cumpletta, ma mussa che la Svizra tegna ensemen grazia ad ina finarait da facturs differentes.» Ins po discutar las analisis da l'autur; i pudessan en mintga cas gidar a pinar in'allocuziun da festa naziunala.

Damir Kenderovic: «La Svizra n'è betg in'insla, mabain in product casual da l'istorgia. Quai che la tegna ensemen n'è ni ina lingua, ni ina cultura, ni ina religiun, gnanca la geografia.